

Kan känslor förklara socialdemokraternas historia?

Jens Ljunggren, *Den uppskjutna vreden. Socialdemokratisk känslopolitik från 1880- till 1980-talet*, 330 s., Nordic Academic Press, Lund 2015.

BOKEN *DEN UPSKJUTNA VREDEN. Socialdemokratisk känslopolitik från 1880- till 1980-talet* av den svenske historikern Jens Ljunggren har syftet att med ett känsloteoretiskt perspektiv förklara ”hur den svenska socialdemokratin etablerades som en dominant i svensk politik, samt varför dominansen blev allt mer svår att upprätthålla från 1970-talet framåt”. Detta ter sig mycket ambitiöst men också rätt så problematiskt. Ett perspektiv på känslornas betydelse i en historisk studie av politikens görande och utformning bidrar förvisso med ny kunskap om hur olika känslolägen användes i den politiska retoriken under olika historiska skeenden. Ljunggren visar i huvudsak utifrån den mycket omfattande tidigare forskningen om svensk socialdemokrati och den svenska arbetarrörelsens historia hur den samhällshistoriska kontexten påverkade användningen av känslor i svensk socialdemokratisk politik. Men frågan är hurvida insikten att känslorna spelade roll i socialdemokraternas politiska retorik faktiskt kan förklara varför socialdemokraterna lyckades träda fram som en ledande politisk rörelse i Sverige och erövra statsmakten för att sedan som ”statsbärande parti” utmanas av borgerligheten och förlora greppet om den svenska välfärdsmodellen som socialdemokraterna hade skapat.

Ljunggren inleder boken med att redogöra för hur känslor används i politiken. Han beskriver det som kallas emotionologi och som studerar känslornas betydelse i historien. Dels handlar det om att undersöka hur känslor används av politiska aktörer, dels om det, enligt mitt tycke, rätt så utmanande momentet för en historiker att förstå *hur människor känner inför historiska politiska processer och relationer*. Det förra kan innebära att, som Ljunggren gör i sin bok, analysera känslorna som särskilda talakter det vill säga konstativa och performativa påståenden som ingår i studiet av retorik. Inom det känslu-historiska forskningsfältet har man utarbetat ett eget analytiskt begrepp, ”emotiv”, som beskriver hur känslor används som talakter i retorik.

I inledningskapitlet nämns den amerikanske historikern William Reddy, som lanserade begreppet *emotiv*. Han anser bland annat att känslor kan användas både retoriskt för att frammana olika känslolägen hos åhörarna men också för att skapa och forma känslolägen. Det senare argumentet är en intressant öppning inte bara för att studera känslornas betydelse i politisk retorik utan även för att förstå hur språket formar vår förståelse av verkligheten. Ett vanligt missförstånd gällande den typ av känslöhistoria som bland annat Reddy representerar är att den inte särskiljer *emotioner* som är språkligt formbara då en känsla beskrivs från känslor som tillstånd i samband med att kroppen faktiskt reagerar inför yttre stimuli. Enligt den kognitiva teorin riktas *emotioner* mot ett objekt i omvärlden. Att *emotiv* uppleva ett objekt är att ställa sig i relation till objektet. Enligt den kognitiva teorin är förklaringen till att vi känner något för någon eller något att vi värderar denna eller detta på ett visst sätt. *Emotioner* är således inlärda, formbara och även föränderliga.

Såsom Ljunggren på ett mycket utförligt sätt presenterar de olika känslöteorierna och forskningen kring känslornas historia, framstår de som ett intressant analysredskap i politisk historia. Mera problematiskt blir uttrycket ”känslopolitik” som Ljunggren använder genomgående i sin bok. I vissa sammanhang får läsaren intrycket att de svenska socialdemokraterna utarbetade en särskild känslopolitik, vilket kanske inte är ett problem ifall man bortser från de många andra politiska målsättningar som socialdemokraterna och arbetarrörelsen hade – till exempel att höja arbetarklassens materiella välbefinnande i stället för att odla eller inkapsla arbetarklassens vredeskultur.

Boken är kronologiskt uppbyggd och följer på så vis ett traditionellt metanarrativ: från arbetarrörelsens frammarsch vid tiden för industrialismens genombrott och den moderna arbetarklassens formation, via klasskampens revolutionära årtionden, till de reformistiska folkhems- och samförståndsdecennierna som präglade stora delar av det svenska 1900-talet. Boken avrundas med arbetarrörelsens tillbakagång som skedde i samband med marknadsliberalismens globala triumftåg. Läser man den svenska arbetarrörelsens historia parallellt med den etniskt homogena svenska arbetarklassens historia under 1900-talet, är det förstående att socialdemokratin utvecklades som den gjorde med tanke på dess medlemskårs och väljares materiella välbefinnande, en utveckling som är helt unik i världshistorien.

Utifrån denna samhällshistoriska kontext är det förstående att den vrede och det hat som medlemmarna upplevde i den tidiga arbetarrörelsen var riktade mot det kapitalistiska och borgerliga samhället. Dessa känslolägen var utmärkta retoriska grepp för att väcka arbetarklassens medvetenhet om det orättvisa och ojämlika samhället den levde i. Enligt Ljunggren skulle

de klassiska folkhemspolitikerna och statsministrarna Per-Albin Hansson, Tage Erlander och även Olof Palme sedermera kanalisera arbetarklassens vrede till oro och krav på trygghet.

Ljunggren menar att den trygghet som ofta framhölls av socialdemokraterna utvecklades till en ny eskatologi för arbetarrörelsen. Med begreppet eskatologi framhäver Ljunggren träffande den socialistiska dimensionen som fanns kvar i socialdemokratins retorik. Socialismen i Sverige kunde, på samma sätt som sociologen Jari Ehrnrooth visat för Finland i sin avhandling från 1992, mobilisera de proletariserade massorna till arbetarrörelsen med hjälp av hatiska känslor riktade mot samhällets överhet och ett hopp om hämnd och en slutlig förlösning – den våldsamma revolution som skulle ge arbetaren den upprättelse han ansåg sig vara förtjänt av. Med övergången till en reformistisk inriktning bejakade socialdemokraterna i Sverige fortsättningsvis att människorna lider av de sociala orättvisor som följde med det kapitalistiska samhället, men eskatologin som förlösningssprocess skedde inte genom en revolution utan genom en utdragen reformprocess. Vreden var inte längre det känsloläge som folkhemspolitikerna utnyttjade. Den förbyttes i stället mot känslor av solidaritet och gemenskap.

För mig blir det dock oklart hur den ”uppskjutna vreden”, som utgör bokens rubrik, framgår i Ljunggrens känslolohistoriska tolkning av de svenska socialdemokraternas historia. Rubriken anspelar på den holländske historikern Peter Slotterdijks metafor ”vredesbank”, som på flera ställen i Ljunggrens bok omvandlas till ett analytiskt verktyg men utan egentliga empiriska belägg. De ställen där emotionologin fungerar mycket bra är närmast analysen av retoriken – särskilt vredeskulturen i den socialdemokratiska arbetarrörelsens tidiga historia – medan resonemanget blir betydligt mer problematiskt i de senare kapitlen, där Ljunggren antyder att man kan se skillnader i Erlanders och Palmes kroppsspråk och vilka känslor de ville förmedla till åhörarna. Då ställer jag mig frågan om inte orden som respektive talare förmedlade vid ett särskilt historiskt ögonblick spelade någon roll.

Min främsta kritik mot Jens Ljunggrens bok är huruvida känslopolitik faktiskt kan anses utgöra ett eget område. Ljunggren för argumenten så långt att känslopolitiken närmast framstår som en egen politisk agenda för att upprätthålla partiets hegemoniska ställning i svensk politik. Jag är inte övertygad att känslopolitiken var det som höll socialdemokraterna så länge vid makten och sedan fick dem att förlora och tillfälligt återerövra den.

Jens Ljunggren pekar i slutkapitlet på det faktum att identitetspolitiken har varit bättre på att fånga upp dagens samhälleliga motsättningar än den traditionella arbetarrörelsen, eftersom rasism, sexism och homofobi ofta kretsar kring uttryck som kränkningar, respekt och erkännande

och har gett utlopp för en ny vrede och krav på upprättelse. Det är en tolkning som inte omfattar hela räckvidden av de problem som finns i dagens samhälle. Kan de förortsupplopp som Ljunggren nämner faktiskt – liksom arbetarrevolter i slutet av 1800-talet – tolkas enbart som uttryck för olika känslolägen? Eller med andra ord bränner dagens segregerade underklass i förorterna bilar och förstör egendom *enbart* för att den, liksom arbetarklassen för drygt 100 år sedan, vill bli erkänd och respekterad? En sådan tolkning underskattar rejält de sociala bedrifter och samhällsekonomiska förskjutningar som till stor del ägde rum under socialdemokraternas maktinnehav i Sverige, samtidigt som den riskerar att visa föga förståelse för den sociala utsatthet som präglar livet i förorterna eller i glesbygden i dag.

Matias Kaihovirta